

Рецензія

на дисертацію Палаш А.О. «Типологія мовно-естетичних знаків культури в поетичному дискурсі неокласиків», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія» 03 «Гуманітарні науки» (Київ, 2023, 216 с.)

Рецензована робота – це актуальна праця в галузі інтегративної лінгвостилістики. У дослідженні вдалося поєднати інформацію з джерел світової культури, міфопоетики, лінгвопоетики, лінгвокультурології для обґрунтування ключових понять мови поезії конкретного літературного угруповання як мовно-естетичних знаків (української) культури. На нинішній час дисертація важлива і тим, що вона виявляє універсалії української лінгвопоетики початку ХХ ст., які засвідчують позаколоніальне мовомислення українських митців. Разом з тим на тлі цього мовно-естетичного контрасту, що дає неокласицистичне тло, засвідчено динаміку лінгвософії соціального буття української інтелігенції, що відчула негативні наслідки соціально-економічних, соціально-політичних змін у житті пересічного українства в першій чверті ХХ ст. Наслідки, що постали в результаті так званої соціалістичної революції, індустріалізації і катастрофічних змін у житті селянства (це дало поштовх для переосмислення описових мінітекстів сільського та міського пейзажу в ліриці неокласиків зокрема).

Робота виявила, як словник мови української поезії зреагував на інтелектуально-естетичну діяльність поетів, чия творчість була досліджена (поетичній практиці М. Рильського, М. Зерова, М. Драй-Хмари, П. Филиповича, Юрія Клена). Разом з тим цей словник «п'ятірного грона» засвідчив і світоглядно-ціннісні орієнтири митців, кожний із яких сформував свій ідіостиль в рамках мовно-естетичного канону. Тому в **актуальності** роботи треба уточнити, що оскільки «Актуальність дослідження умотивовуємо у двох вимірах» (с. 13, 14), то цими вимірами, крім логічно вмотивованих естетично-світоглядного та інтегративного, є і лінгвософський, бо і робота виконувалася у відділі стилістики, культури мови та соціолінгвістики під час реалізації цієї теми. Саме з останнім пов'язане «осучаснення методики вивчення поетичних

текстів неокласиків» (с. 14). Суть інтегративного підходу А.О. Палаш визначила як поєднання методів функціонально-стилістичного, когнітивно-текстового, рецептивного, лінгвокультурологічного аналізу та їх проєктуванням на концепцію мовно-естетичних знаків культури» (с.15).

Дисертантка чітко розуміє стан опрацьованої проблеми і серйозність дослідницьких завдань, які вона поставила. Зокрема як мету сформульовано: за семантико-естетичними, когнітивно-текстовими параметрами створити типологію мовно-естетичних знаків культури у поетичній практиці М. Рильського, М. Зерова, М. Драй-Хмари, П. Филиповича, Юрія Клена.

Поставлена мета зумовила виконання конкретних **завдань** (с. 17). Бачимо серед міркувань і визначити релевантні для поетичного дискурсу неокласиків критерії типологізації МЕЗК (с. 17). Цей момент хотілося б побачити в конкретизації.

Щодо **методів роботи**. Доцільними є методи *текстової ідентифікації* (для фіксації МЕЗК у поетичних текстах), *компонентного аналізу* (для семного структурування МЕЗК), *інтерпретаційно-текстового аналізу* (для вивчення контекстної семантики й прагматики МЕЗК), *функціонально-стилістичного аналізу* (для з'ясування актуалізованого в конкретних текстах образно-естетичного, аксіологічного наповнення МЕЗК); *лінгвокультурологічного аналізу* (для з'ясування семантики й оцінності МЕЗК залежно від соціокультурних умов їх актуалізації та співвіднесення з лінгвокультурною традицією), *типологічного моделювання* (для типологізації МЕЗК за функціонально-стилістичними та когнітивно-текстовими параметрами). Варто було би означити і прийоми мовно-естетичного аналізу, адже відповідні естетичні критерії застосовані до кваліфікації мовного матеріалу.

Добре працює в роботі допоміжний прийом унаочнення – подання схем-узагальнень до окремих параграфів. Але покликання на діаграми, схеми треба оформити за вимогами.

Треба відзначити, що робота А.О. Палаш має чітку **структуру**, яка відображає і методологію роботи, налаштування на виведення висновків, на критерії диференціації МЕЗК, і чітко просвітлює сам реєстр ключових

номінацій поетичних текстів неокласиків. Вона відображає два кути погляду на мовний матеріал, оцінку його природи, внутрішньої форми поетичної семантики. Йдеться про диференціацію універсальних МЗЕК та національно маркованих. Забігаючи наперед, зауважу, що не так просто було це зробити. Міркування: чи текстові універсалії «земля», «вода», «вогонь» не є тими самими універсальними, укоріненими у глибинну міфопоетику, у правічні біблійні тексти? Тут розділити «своє» та «чуже», як це постулює дисертантка, не так просто. А чому? Виявилось, що не до кінця пропрацьовані механізми такої диференціації МЕЗК, яка у людській свідомості має цілісні ціннісні домінанти. Це залишаємо для обмірковувань авторки.

Сучасне життя вимагає, як це цілком справедливо зауважено в дисертації, «системно оновленого, україноцентричного, вивільненого від ідеологічних нашарувань прочитання й переосмислення» (с. 13). Ці твердження актуальні і для української літературно-мовної практики зараз, тому українознавчий потенціал текстів М. Рильського, М. Зерова, М. Драй-Хмари, П. Филиповича, Юрія Клена варто ще увиразнити.

Бачачи структуру реєстру МЕЗК неокласиків, погоджуємося, що поетичний дискурс неокласиків – це царина активного засвоєння і відтворення, поєднання різноманітних часових лінгвокультурних кодів – від античності до «нової в історико-цивілізаційному розумінні європейської культурної традиції» (Калетнік) (с. 37).

Крім загальних міркувань, варто висловити критичні погляди з приводу аналізу конкретних фрагментів поетичного дискурсу неокласиків.

1. Щодо матеріалу дослідження і методології зіставлення того, що є у СУМі, тобто наскільки пропрацьований контекст неокласиків для створення загальномовного словника, а отже, наскільки він врахований у формуванні чи відтворенні загальнолітературної стильових норм в академічній лексикографії. На с. 37-38 сказано, що мало прикладів із М. Зерова у СУМ. Насправді лексична картотека Інституту української мови НАН України до цього словника дуже багата.

2. Варто розширити чи поглибити коментарі до цитованих уривків.

На С. 52 («Накладання семантичних ознак ‘обдарованість’ і ‘кваліфікованість’ спостерігаємо в поетичній ідентифікаційній формулі Ю. Клена: *Митець є «спецом» від палітри, / що вправою набув свій хист* (Клен, с. 18). На окрему увагу заслуговує вжита в цьому контексті номінація *спец*, додатково увиразнена графосемантично – написанням у лапках. Ураховуючи тлумачення в СУМ («1. Представник інтелігентської професії – виходець із непролетарського середовища (назва, поширена в СРСР до середини 20-х років). 2. Те саме, що *спеціаліст* [СУМ ІХ, с. 500]), кваліфікуємо цей образ як часово маркований МЕЗК»), слово *спец* як лексема нового часу (воно було актуальне і для прози, наприклад, Антоненка-Давидовича) означає з новим відтінком розмовності професіоналізм митця, якого він досягає в чорновій праці. Дивно, що і саме слово *спец* кваліфіковано як МЕЗК.

На с. 74, аналізуючи поетичний фразеологізм «перли дивні», «перли мудрості», дослідниця пірнає лише до творчості Кирила Транквіліона-Ставровецького «Перло многоцѣнное». Натомість, варто було би сягнути і біблійної глибини, де і є ті самі перла мудрості, які є у Царстві Небесному.

На с. 71 подано коментар «Негативний (іноді межує з інвективним) вектор засвідчують контексти, в яких відображено саркастичні оцінки неокласиками літературних постатей сучасників, критичне ставлення до їх творчості.». Зокрема процитовано з Ю. Клена: *...мов гриби, ростуть з землі поети, / Які виспівують похід машин. / Пишіть тепер життєписи й анкети* (Клен, с. 126). Нам видається, що тут не так увага до псевдотворчості, засиллі штампів, як і до того, що час, коли активна дуже публіцистика, соціум втягнутий в офіційно-ділове спілкування, численні курси, взагалі – зміна соціальних статусів людей. Помічає письменник, що люди пишуть не вишукані твори, а стандартні анкети. В цьому іронія щодо самого часу.

Треба розширити коментарі на с. 96 (вояцьке слово), с. 103 (пісня і мова), с. 168 (вода, море) та ін.

3. Спостерігаємо, що почасти наводиться один МЕЗК, а серед прикладів є похідні слова, як: *краса, окраса, прекрасний*, навіть *врода*. А от цитата показує, що *врода* слова – це не та реалізація зазначеного ЛСВ (С. 98

Образ Венери засвідчений у поезії М. Рильського «М. Зерову»: *Закоханий у вроду слів, / Усіх Венер єдину піну / Ти чародійно зрозумів / І мідних римлян, і Тичину.* (Рильський, с. 45)) Тоді і *Венера* – переосмислений образ-міфонім як богині, що є покровителькою мистецтва (це значення закріплене за планетою).

4. Щодо формальних ознак наукового тексту: варто було подати у «Переліку умовних скорочень» повні бібліографічні описи джерел (с.12).

Наприкінці ще про **теоретичні і практичне значення роботи.**

Було заявлено, що будуть випрацювані релевантні для поетичного дискурсу неокласиків критерії типологізації МЕЗК. На жаль, не помітила місця в роботі, де це чітко прописано. Відповідно сталися певні неточності в аналізі мовного матеріалу. Можливо, серед МЕЗК з національною маркованістю варто виділити ще одну групу (ідеологічно маркована), хай вона буде невелика, але показова з погляду соціокультурної, соціально-політичної рефлексивності. Другий момент – підкреслити тяглість традиції – також важливий як і в теоретичному, так і в практичному планах: яка міра етномаркованого матеріалу у неокласиків.

Щодо **практичної** цінності одержаних результатів. Справді, визначаємо перспективу їх використання: 1) для написання праць з історії літературної мови, історичної стилістики; 2) у лексикографічній практиці – для укладання словників авторської мови; 3) у лінгводидактиці – для написання підручників і навчальних посібників із функціональної стилістики, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, лексикології, лінгвокультурології, лінгвоукраїнознавства; 4) під час викладання навчальних курсів і спецкурсів з історії української літературної мови, стилістики тексту, культури мови, когнітивної лінгвістики.

Роботу завершують логічні, обґрунтовані висновки, які узагальнюють результати дослідження мови поетів «п'ятірного грона», виявляють результати поставлених завдань роботи і прислужаться для наступних праць у галузі інтегративної лінгвостилістики та історії української літературної мови.

Достовірність та логічність висновків уможлиблює достатня кількість емпіричного матеріалу. Оволодіння методологією наукової діяльності,

належний рівень обізнаності теоретичного матеріалу забезпечили доказову наукову реалізацію поставлених завдань.

Отже, кваліфікаційна праця А.О. Палаш є самостійним завершеним дослідженням. Дисертація належно апробована, вагомі фрагменти висвітлені в наукових публікаціях як у фахових виданнях України, так і за кордоном. Текст оформлений відповідно до вимог, які висуває МОН України до відповідних кваліфікаційних робіт, а авторка – Альона Олегівна Палаш – заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови
та соціолінгвістики
Інституту української мови НАН України

С.П. Бибик